

29. Johnnton D. Systemic Environment Damage: the Challenge to International Law and Organisation / D. Johnnton // Journal of International Law and Commerce. – 1985. – Vol. 12. – № 2.
30. Protocol on Environment and Natural Resources Management to the Treaty for the Establishment of the East African Community, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iea.uoregon.edu/treaty-text/2006-protocolenvironmentnaturalresources-1999-eastafrikancommunityentxt>.
31. Ruggie J. International Responses to Technology : Concepts and Trends / J. Ruggie // INT'L ORG. – 1975. – № 29. – P. 557, 570.
32. The Status of Natural Resources on the High-seas // International Union for Conservation of Nature and Natural Resources. – 2001. – P. 77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cmsdata.iucn.org/downloads/highseas.pdf>.
33. World Commission on Environment and Development. – 1987. – P. 330.
34. Young M. Regime Interaction in International Law : Facing Fragmentation. / M. Young. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012.
35. Young O. International Cooperation : Building Regimes for Natural Resources and the Environment / O. Young. – Cornell University Press, 1989. – 248 p.
36. Young O. Rights, Rules, and Resources in World Affairs / O. Young // Global Governance: Drawing Insights from the Environmental Experience. – The MIT Press. – 1997.
37. Young O., Levy M. The Effectiveness of International Regimes / O. Young, M. Levy // The Effectiveness of International Environmental Regimes : Causal Connections And Behavioral Mechanisms. – 1999.

УДК 341.4

СТАРОСТЕНКО Л.В.

ПЕРСПЕКТИВИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Стаття роз'яснює необхідність ратифікації Римського статуту Україною та внесення змін в національне законодавство України для ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Ключові слова: Римський статут Міжнародного кримінального суду, Угода про асоціацію з ЄС, агресія, національно-правові механізми, принцип комплементарності, принцип *ratione temporis*.

Статья разъясняет необходимость ратификации Римского устава Украины и внесения изменений в национальное законодательство Украины для ратификации Римского устава Международного уголовного суда.

Ключевые слова: Римский устав Международного уголовного суда, Соглашение об ассоциации с ЕС, агрессия, национально-правовые механизмы, принцип комплементарности, принцип *ratione temporis*.

The article interprets the Ukraine's need for ratification of the Rome Statute and the introduction of amendments to the national legislation of Ukraine for the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court.

Key words: Rome Statute of International Criminal Court, Association Agreement with EU, aggression, national legal arrangements, principle of complementarity, *ratione temporis* principle.

Дуже важливим і необхідним кроком для українського законодавства та політики є ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Це пряме зобов'язання України в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС). Трагічні події, що розпочалися в листопаді 2013 р., вивели питання співпраці України з Міжнародним кримінальним судом у центр громадської уваги. Під час Революції Гідності, лідери Майдану неодноразово обіцяли забезпечити негайну ратифікацію Римського статуту з метою притягнення до відповідальності винних у масових порушеннях прав людини під час подій, пов'язаних із Майданом. Питання відповідальності за серйозні міжнародні злочини стало ще актуальнішим для України після анексії Криму Російською Федерацією (далі – РФ) та початку збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях, під час якого було висунуто численні звинувачення в злочинах проти людяності та воєнних злочинах. Агресія РФ пов'язана з необхідністю притягнення до відповідальності її керівництва, російських військових за організацію і вчинення злочинів проти людяності та військових злочинів на території України. Мається на увазі, коли національні правові механізми держави не здатні забезпечити притягнення до відповідальності, можливе використання процедур і механізмів регіонального й універсального рівня. Основним серед таких механізмів є Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) – єдиний постійний орган міжнародного кримінального правосуддя. Ставши учасницею Статуту МКС, держава поширює дію юрисдикції Суду на всю свою територію, на окуповану територію та дозволяє притягати до кримінальної відповідальності за злочини, скоєні на території нашої держави громадянами іноземних держав.

Україна брала активну участь у підготовці Римського статуту і навіть підписала його та приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду [1]. Україна пройшла довгий шлях від участі в Дипломатичній конференції в Римі 1998 р. до підготовки змін до Конституції, що дозволяють їй ратифікувати Статут Міжнародного кримінального суду. Як активний учасник Дипломатичної конференції в Римі, на якій 17 липня 1998 р. було ухвалено Статут Міжнародного кримінального суду, Україна підписала цей документ у січні 2000 р., тим самим розпочавши процес приєднання до революційного правового інструмента, що вперше в історії створює постійний орган міжнародного кримінального правосуддя для розгляду найсерйозніших злочинів за загальним міжнародним правом

Проте Статут досі не ратифікований, 11 липня 2001 р. Конституційний Суд України надав висновок, згідно з яким Статут не відповідає Конституції України «в частині, що стосується положень абз. 10 преамбули та ст. 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд <...> доповнює національні органи кримінальної юстиції» [2]. Суд визначив, що йдеться про невідповідність вказаних положень Римського статуту нормам ч. 1, ч. 3 ст. 124, ч. 5 ст. 125 Конституції України, згідно з якими не допускається делегування функцій судів України іншим органам і створення судів, не передбачених Основним законом [3].

Зміст положень преамбули та ст. 1 Римського статуту повно розкрито в ст. 17, якою передбачено, що Міжнародний кримінальний суд діє лише тоді, коли сама держава нездатна або не бажає притягти до відповідальності осіб, котрі скоїли злочини [4]. «Небажання» має місце в трьох випадках:

а) судовий розгляд було проведено або проводиться, або національне рішення було винесено з метою захисту відповідної особи від кримінальної відповідальності за злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС;

б) мала місце необґрунтована затримка із проведенням судового розгляду, яка за обставин, що склалися, несумісна з наміром піддати відповідну особу правосуддю;

в) судовий розгляд не проводиться або не проводиться незалежно та неупереджено і порядок, за яким він проводився або проводиться, в обставинах, що склалися, є несумісним із наміром піддати відповідну особу правосуддю [5].

Отже, статутом було закріплено відомий принцип комплементарності. Тобто МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юрисдикції згідно з п. та ст. 1 Римського статуту. Це означає, що чільну роль у розслідуванні злочинів проти людяності та притягненні винних до відповідальності мають відігравати національні слідчі органи й національні суди. Відповідно до положень ст. ст. 1, 5, 6, 7, 8, 17, 18 Римського статуту і практики Суду, його юрисдикції підлягають справи, що стосуються лише високих посадових осіб держави, причетних до скоєння найсерйозніших злочинів, які викликають стурбованість міжнародної спільноти і які становлять злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. Однак у тих випадках, коли влада держави не бажає або неспроможна провести розслідування і притягти до відповідальності осіб, що обвинувачуються у вчиненні згаданих міжнарод-

них злочинів, такі особи, незалежно від їхнього статусу, можуть підлягати юрисдикції Суду (ст. 17 Римського статуту).

За змістом Римського статуту та подальшої практики його тлумачення, застосування принципу комплементарності є не проблемою, а гарантією від неправомірного втручання Міжнародного кримінального суду в компетенцію національних судових органів, і він покликаний не обмежити обсяг суверенітету держави, а захистити його. Випадки, за яких Міжнародний кримінальний суд може визнати справу прийнятною всупереч позиції держави, яка має юрисдикцію щодо відповідних злочинів, обмежуються лише ситуаціями невиконання такою державою її міжнародних зобов'язань, що випливають з імперативних норм загального міжнародного права й укладених нею міжнародних договорів.

Надзвичайно висока вартість міжнародного судового провадження та тривалість його здійснення на практиці обмежують можливість його застосування лише до найжахливіших і наймасштабніших порушень міжнародного права. Незважаючи на це, приєднання країни до Римського статуту є важливим показником того, що вона має твердий намір покласти край безкарності за найбільш кричущі злочини проти міжнародного права і прав людини. У такому сенсі важливо згадати про ставлення Європейського Союзу до Римського статуту. ЄС виступає за запобігання міжнародним злочинам і покарання осіб, що вчинили тяжкі злочини. Він постійно надає суттєву політичну, фінансову та технічну підтримку ефективному функціонуванню МКС та інших міжнародних кримінальних судів.

Одним зі шляхів для України, який може бути розглянутий, є внесення змін до ст. 124 Конституції України, якими б передбачалося, що Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, передбачених Римським статутом МКС, або може бути внесено норму про визнання юрисдикції міжнародних судів на підставі чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Після подій Майдану в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р. Верховна Рада ухвалила заяву, якою визнає юрисдикцію МКС за ст. 12 (3) Римського статуту про те, що держава, яка не є стороною Статуту, може визнати юрисдикцію Суду щодо конкретної ситуації, подавши відповідну заяву до Секретаря МКС. У квітні 2014 р. заява надійшла до МКС, Прокурор якого розпочав попереднє вивчення фактів, зазначених у заяві, зокрема й щодо можливого вчинення злочинів проти людяності. Але тепер перед Україною постали такі питання, які потрібно негайно вирішити. По-перше, де-факто Україна стала «асоційованою учасницею» Римського статуту, тому що надала МКС юрисдикцію щодо наймасштабніших злочинів проти міжнародного права, вчинених на її території, але не набула жодного формального статусу перед Судом і не може користуватися ні організаційними, ні процесуальними правами, що надаються Римським статутом державам, які його ратифікували. По-друге, на Україну тепер поширюються зобов'язання щодо співпраці держав-учасниць із Судом, передбачені Римським статутом, що може передбачати передачу підозрюваних цій міжнародній установі, але без ратифікації Римського статуту Україна не має національного правового механізму такої передачі. По-третє, під час розгляду в національному суді питання про передачу особи до МКС адвокат цієї особи може оскаржити правомірність визнання Україною юрисдикції міжнародного суду, статут якого було визнано таким, що не відповідає Конституції України. По-четверте, Кримінальний кодекс України не узгоджений із Римським статутом (наприклад, злочини проти людяності відсутні в Кримінальному кодексі України, а види воєнних злочинів визначені недостатньо). Єдиним можливим виходом для України видається внесення змін до Конституції, потрібних для ратифікації Римського статуту, що дозволить державі повноцінно скористатися перевагами прийняття юрисдикції МКС, а також виконати свої зобов'язання за ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [7].

Було запропоновано внести до р. VIII Конституції, що регулює правосуддя, положення, яке безпосередньо дозволяє ратифікацію Римського статуту. Це положення буде включене до останнього пункту ст. 124 та звучатиме так: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду за умов, передбачених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Це положення, яке наслідує модель конституційних змін у Франції або Ірландії, було схвалене Венеціанською комісією у висновку від жовтня 2015 р.

Варто зазначити, що існує такий аргумент, як те, що юрисдикція МКС поширюється лише на злочини, які відбулися після ратифікації країною Римського статуту, тому приєднання України до МКС залишить поза його юрисдикцією значну частину злочинів, що сталися до моменту ратифікації. З таким аргументом можна погодитися лише частково. Дійсно, ч. 2 ст. 11 Римського статуту встановлює для юрисдикції МКС принцип *ratione temporis*, однак більшість злочинів,

які дотепер відбувалися на території України та належать до юрисдикції МКС, мають так званий триваючий характер. Триваючі злочини, відповідно до положень міжнародного права, починаються з моменту вчинення злочинного діяння і тривають до моменту закінчення злочинного стану. Тому такий злочин, наприклад, як окупація території півострова Крим, можна буде розслідувати навіть після ратифікації Україною Римського статуту, за умови, що окупація триватиме до моменту самої ратифікації.

Включення відповідних норм до Конституції України матиме наслідком поширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду на всю територію України: на Автономну Республіку Крим, на частини Донецької, Луганської області, тобто на території, де Україна, з об'єктивних причин, нездатна притягти до відповідальності осіб, винних у злочинах проти людяності та воєнних злочинах [8].

Крім того, деякі особи, які можуть виявитися винними в злочинах проти міжнародного права, що вчинялись на території України, мають імунітет перед національним судовим розслідуванням, оскільки є вищими посадовими особами іноземних держав. Такий імунітет буде поширюватися на суди будь-якої іноземної держави, зокрема й України, але перед Міжнародним кримінальним судом навіть глави держав імунітету не мають. Це, як і втеча деяких підозрюваних в організації злочинів проти міжнародного права за межі території України, є додатковим аргументом на користь ратифікації Римського статуту.

Тільки ратифікувавши Римський статут, Україна зможе брати участь в обранні суддів, прокурорів, формуванні політику, приймати бюджет, ухвалювати рішення щодо управління цією установою. Якщо Україна встигне стати учасницею МКС до 1 січня 2017 р., вона також зможе взяти участь в голосуванні за поширення компетенції цього суду на злочини агресії.

Міжнародні організації, партнери України регулярно закликають українську владу ратифікувати Римський статут. Україна повинна зробити це для своїх громадян, які стали жертвами збройного конфлікту та заслуговують на справедливість.

Необхідно розуміти, що визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду є невідмінною складовою частиною європейського шляху розвитку, а невиконання Україною взятих на себе зобов'язань за Угодою про асоціацію не лише порушує такий принцип міжнародного права, як *pacta sunt servanda*, а й підриває міжнародну довіру до кримінальних процесів, які відбуваються на території України.

Виконання цих завдань було б справжнім показником готовності України нести відповідальність за власні дії, ухвалюючи законодавчі запобіжники можливих порушень у зоні конфлікту. Це забезпечення міжнародної довіри до кримінальних процесів, які триватимуть на території України, у зв'язку зі збройним конфліктом у Донецькій і Луганській областях і окупацією Криму. Це доведення всьому світу, що Україна є відповідальним членом міжнародного товариства, державою, яка виконує свої зобов'язання щодо переслідування міжнародних злочинців. До того ж ратифікація Римського статуту – це виконання прямого зобов'язання України перед Європейським Союзом згідно з Угодою про асоціацію, оскільки участь у системі міжнародного кримінального правосуддя є невід'ємним складником обраного нашою державою європейського шляху розвитку.

Список використаних джерел:

1. Про приєднання України до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду : Закон України від 18 жовтня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 499.
2. Висновок Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) № 3-в/2001 від 11 липня 2001 р. // Конституційний суд України. – 2001. – 6 с.
3. Конституція України // Офіційне інтернет-представництво президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>.
4. Гнатівський М., Кулеба Д. Гаазька справедливість по-українськи / М. Гнатівський, Д. Кулеба // Дзеркало тижня. – 7.02.2014.
5. Rome Statute of the International Criminal Court (Rome, 17 July 1998) // United Nations, Treaty Series. – Vol. 2187. – P. 3.
6. Селівон М. Проблеми конституційності Римського Статуту Міжнародного кримінального суду / М. Селівон // Український часопис міжнародного права. – № 4. – 2003. – С. 20–25.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони // Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.

8. Задорожній О. Внесення змін до Конституції України. Визнання юрисдикції Міжнародного Кримінального суду та інших міжнародних судових органів / О. Задорожній // ЕСПРЕСО TV. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://espreso.tv/blogs/2015/06/13/vnesennya_zmin_do_konstytuciyi_ukrayiny_vyznannya_yurysdykciyi_mizhnarodnogo_kryminalnogo_sudu_ta_inshykh_mizhnarodnykh_sudovykh_organiv.